

da je osnovni ekavski sloj ovoga čakavskog teksta, iako ima i ikavice. Milan Moguš izričito naglašava da je tekst Statuta bio "protkan brojnim frazeologijama", a budući da je to slučaj i s drugim sličnim dokumentima, "možemo govoriti o visokom stupnju izgrađenosti književnog jezika tih pravnih tekstova", sa snažnim oslonom na beletrističke tekstove.

U drugome dijelu knjige - kako je rečeno - objavljene su samo isprave, i to najprije one osnovnoga karaktera: Trsatski zbornik, Statuto di Tersatto i Urbario di Tersatto. Prvi sadržava uvod koji je naslovljen: "Benigno lettore, ljubezni štioce", čiji je autor, kako je već navedeno mišljenje L. Margetića, trsatski župnik Jeronim Genova. Tu je i "Statut Tersata" - "Sada znović učinjen na 24. aprila 1640. u gradu Tersatu". Slijede "popisana mnoga običan ja ka se od starine jesu overšavala na Tersaščini a nisu u statutu i zakonu propisana nego jesu u običaju", pa "Urbarij ki je bil dan Gašparu Knežiću od slavne kamare leta 1610 od nemškoga jezika na hervatski preobernjen" te niz drugih dokumenata. U grupi "Ostale isprave" objavljuje se 26 izvora, počevši od prvoga - dne 23. 7. 1420. g. papa Martin V daje oprostite hodočasnicima crkve Sv. Marije na Trsatu, do dvadeset i šestoga - popis dužnika bira iz 1735. godine. Svaka isprava ima i znanstveni komentar autora knjige.

Novo - prvo zajedničko - djelo akademika prof. dr. Luje Margetića i akademika prof. dr. Milana Moguša vrlo je značajan dobitak za hrvatsku historiografiju i filologiju, a time i za našu znanost općenito. Vrsnom znanstvenom analizom autori su utvrdili niz novih činjenica, posebno one iz povijesne, pravno-povijesne i filološke oblasti. Usto, koristeći se dosadašnjim rezultatima drugih istraživača omogućili su niz novih zaključaka koji znatno osvjetljaju povijest, pravnu povijest i povijest hrvatskoga jezika ne samo Trsata u sadašnjoj Rijeci već i širega kvarnersko-primorskoga i susjednog istarskog područja Hrvatske, a povremeno zalaze i u povijest drugih krajeva. Vrlo detaljnim ulaganjem u bit promatrane teme, s mnogim poredbenim analizama, temeljitim proučavanjem dostupnoga materijala, autori su dali uzoran sadržaj, potvrdivši tako svoj vodeći položaj, svaki u svojem znanstvenom području Hrvatske.

Petar Strčić

VLADIMIR ŽERJAVIĆ: "OPSESIJE I MEGALOMANIJE OKO JASENOVCA I BLEIBURGA.

Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu"

Globus, Zagreb 1992.

U svibnju 1945. Tito je izjavio da je Jugoslavija za II. sv. r. imala 1,700.000 ljudskih gubitaka. Slijedeće je godine Jugoslavija to potvrdila Pariškoj međunarodnoj reparacijskoj komisiji. Ne zna se kako se došlo do tih cifara. Ali, 1947. god. student matematike Vladimir Vučković, zaposlen u Saveznom zavodu za statistiku, dobio je zadatak da u roku od dva tjedna izračuna gubitke. Taj je početnik to i učinio, potvrdivši gornju cifru, ali utvrdivši da je to ukupni demografski gubitak, tj. kad ne bi bilo rata, toliko bi Jugoslavija imala više stanovnika, dok je stvarni gubitak bio oko 1,000.000 ljudi. Međutim, i dalje se službeno tvrdilo da je u Jugoslaviji stradalo upravo 1,700.000 ljudi. Prvi popis stanovništva 1948. god. nije to potvrdio, pa je Vučkovićev naredbovac dr. Dolf Vogelnic 1952. god. objavio da su najvjerojatniji demografski gubici 3,250.000 ljudi (uz moguću donju granicu od 2,900.000), jer se drukčije nije mogla opravdati otprije, službeno proglašenu brojku od 1,700.000 stradalih ljudi. No, već iste, 1952. godine, Ivo Lah je objavio da je Vogelnicova tvrdnja netočna, jer bi pretpostavljeni godišnji priraštaj stanovnika trebao iznositi oko 2,13%, a sigurno 1,86%, što "Jugoslavija nikada nije imala i neće ga jamačno nikada imati".

Ali, brojke su nastavile rasti, čak se, štoviše, sve češće spominjalo da ta brojka govori samo o nacifašističkim i kvislinškim žrtvama, ali se, pri tome, nije spominjala brojka stradalih okupatorovih suradnika i kvislinga. Postepeno se došlo i do novih tvrdnji koje je osobito uobličio dr. Vladimir Dedijer. Tako je on ustvrdio da je samo u ustaškom konclogoru Jasenovcu ubijeno 700.000 ljudi. General-pukovnik Terzić taj je broj povećao na 1.000.000, ali je precizirao da se broj odnosi uglavnom na Srbe. Napamet iskonstruirane cifre i dalje su se množile. No, 1985. je - što je u našoj sve uzavreljijoj političkoj atmosferi važno! Srbin dr. Bogoljub Kočović, emigrant, u londonskoj emigrantskoj srpskoj publicistici pedantno demografski/statistički izračunao da je demografski gubitak Jugoslavije 1.985.000 a smrtno stradalih da je 1.041.000 osoba. Ne znajući za Kočovićevu knjigu, Vladimir Žerjavić (Hrvat!) sličnom je metodom izračunao i 1985. god. u Zagrebu objavio frapantno slične podatke! Iako je iste godine i dr. Dušan Breznik na znanstvenom skupu (same!) Srpske akademije nauka i umetnosti također govorio o 1.100.000 ubijenih, nisu se predavali ljubitelji velikih cifara ubijenih, a posebno Srba, te se ustaški i okupatorovi zločini sve češće pripisuju cijelome hrvatskom narodu, kojemu se pripisuje čak i genocidni karakter. Tako, npr. dr. Milan Bulajić sustavno osporava demografsko-statističke podatke ali bez argumenata, uz sve češću zloupotrebu poznatih podataka, pa je - u povodu jednog slučaja akademik Vladimir Stipetić čak javno zatražio od dr. Bulajića da mu se javno ispriča "za taj znanstvenim radniku neprimjereni čin", što dr. Bulajić nije učinio. Zloupotreba brojki ubijenih postaje svakodnevna velikosrpska praksa.

Svi su ti podaci iz najnovije, 1992. objavljene knjige Vladimira Žerjavića, "Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga. Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu" (Globus, Zagreb, 1992, urednik J. Gelo). Zapravo, radi se o znatno dopunjenom i proširenom Žerjavićevoj knjizi koju je Jugoslavensko viktinološko društvo u Zagrebu 1989. god. objavilo pod imenom koje je podnaslov sadašnjemu izdanju. Prvo izdanje izazvalo je žestoke odjeke na velikosrpskoj strani. Novi je veoma opširni uvodni dio - str. 89, koji je datiran s 15. lipnja 1991. godine, nosi naslov "Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga", a sadrži predgovor i uvodne napomene, te slijedećih devet sadržajnih cjelina: fatalne posljedice prerane procjene o 1.700.000 gubitaka života u II. svjetskom ratu, reakcije na Žerjavićevu prvu knjigu (serije napada i "dokazivanja" dr. Milana Bulajića, suradnja dr. Bulajića i dr. S. Živanovića na iznalaženju broja žrtava u Jasenovcu, druge "fabrikacije" - Žerjavićev izraz - dr. Bulajića), popisi ubijenih, umrlih i poginulih obavljani 1946. i 1964. godine, potreba službenog izračunavanja demografskih gubitaka i gubitaka života stanovništva Jugoslavije u drugome svjetskom ratu, koliko je ubijeno ljudi u Jasenovcu-Gradini (tri publikacije o Jasenovcu, o Bulatovićevoj tvrdnji da je u Jasenovcu ubijeno 1.110.929 ljudi, te izračunavanje približnog broja ubijenih Srba u Jasenovcu), koliko je Hrvata i Muslimana poginulo kod Bleiburga, NDH i gubici u drugome svjetskom ratu po Ivi Omrcaninu, zaključak. U drugome dijelu objavljena je Žerjavićeva već spomenuta knjiga, koja je pozitivno recenzirana (npr., Petar Strčić u "Nastavi povijesti 1, Zagreb 1990, str. 44-48) i osporavana na velikosrpskoj strani (osobito od strane dr. Milana Bulajića), od kojih neke Žerjavić i spominje u svojoj novoj knjizi (na str. 22-29, npr.).

Osvrćući se osobito na izračunavanje dr. Radomira Bulatovića u njegovoj knjizi "Koncentracioni logor Jasenovac, s posebnim osvrtom na Donju Gradinu" (Sarajevo 1990) - da je u tom konclogoru ubijeno 1.110.929 ljudi, Vladimir Žerjavić podrobnom analizom dokazuje netočnost i površnost Bulatovićeve nalaza; ustoj, utvrdio je da je Bulatović zapravo iskonstruirao te brojke, pored ostaloga, zloupotrebivavajući određene podatke iz izvještaja antropološke komisije iz 1964. godine, koja je ustvrdila da u Jasenovcu, na razmaku od nekoliko kilometara, postoji ukupno oko dvjesto grobnica, od kojih su članovi komisije istražili samo nekoliko, i to sa 197, 48, 3, 8, 26 i 7 izbrojena ljudska skeleta. Prema tome, ako je u tih nekoliko grobnica nađeno 289 kostura, dakle prosječno 41 ljudski skelet, onda su činjenice sasvim drukčije, pa Vladimir Žerjavić s pravom zaključuje: ako se povisi taj broj čak i na prosječno 200 leševa u tih 200 grobnica, to ne bi moglo iznositi Bulatovićeve 1.110.929, već 40.000 ubijenih ljudi!

Autor, dalje, minucioznom (otvoreno rečeno: veoma suhoparnom!) analizom, uz stalno korišćenje demografsko-statističkih i drugih podataka, izračunava i koliko je moglo biti stradalih Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, dakle ne samo u Hrvatskoj,

a to je 335.000. Međutim, od toga broja stradalo je 93.000 u zatvorima itd., a drugi su izgubili živote kao žrtve u naseljima, ili kao antifašistički borci, ili kao kvislinzi i kolaboracionisti, ili - čak - u inozemstvu, ali velikosrpske računice i njih uvršćuju u žrtve tobožnjega "zlog" hrvatskog naroda.

Žerjavić, međutim, udara i na mit o 300.000 pa i više ubijenih Hrvata kod Bleiburga te onih koji su stradali kasnije a ime im je ostalo vezano uz to zaista veliko stradalništvo Hrvata ali i drugih, pa, također, suhoparno analizirajući brojke dolazi do iznenađujućih rezultata. Naime, prema mišljenju poslijeratne hrvatske - "ekstremne", kaže V. Žerjavić - smatra se da je život izgubilo oko 300.000 pa i više Hrvata. Međutim, V. Žerjavić najprije utvrđuje koliko je bilo Hrvata u Pavelićevoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i to prema popisu iz 1931, prema izračunavanjima iz 1941. i 1948, te popisu iz 1948. godine, uzeo je u obzir i migracije, asimilacije, demografski gubitak, čisti i stvarni demografski gubitak, ratni gubitak i umrle u inozemstvu. Prema njegovim izračunavanjima poginulo je u svemu 99.000 kvislinga i kolaboracionista, od toga 70.000 Hrvata i 29.000 Muslimana. Žerjavić smatra da su za uvećanje brojeva krivi i saveznici i ustaše. Ovi posljednji su uvećanjem brojki htjeli "uvjeriti Amerikance i Engleze da je to egzodus naroda koji bježi pred komunistima", kaže Žerjavić; smatra da su najvjerojatnije cifre u izvještaju Koste Nađa iz svibnja 1945. godine, u kojem se kaže da je kod Bleiburga bilo ubijenih 25.000, ranjenih 4.000, zarobljenih Nijemaca 40.000, ustaša i domobrana 40.000, četnika 5.000, civila 20.000, dakle, sveukupno 134.000, te naglašava: nije "vjerojatno da bi se tada moglo imati nekih špekulacija s tim brojkama, one su se pojavile tek kasnije" (str. 78). Žerjavić, na kraju, zaključuje - također nakon suhoparnoga analiziranja raznih brojaka - "da bi gubici vezani za Bleiburg mogli iznositi oko 50 tisuća" (str. 75).

Dr. Franjo Tuđman, prvi predsjednik samostalne Republike Hrvatske, još je 1989. god. cijelo jedno poglavlje svoje knjige "Bespuća povijesne zbiljnosti. Rasprava o povijesti i filozofije nasilja" naslovio: "O historijatu umnožaba ratnih zločina i stvaranja "jasenovačkog" mita i "bleiburškog" mita", podrobno i on analizirajući to pitanje, te konstatira:

"Eto, takav bijaše u grubim obrisima slijed i sadržaj manipuliranja s ratnim žrtvama za ova četiri i pol desetljeća, i, posebno, tendencioznog stvaranja ili pak podržavanja (bilo zbog neznanja ili obmanutosti, bilo poradi kojekakvog politikanstva), jasenovačkog mita. Kao što vidjesmo, ta manipulacija s pretjerivanjem zlodjela NDH nad srpskih pučanstvom, započeta Memorandumom SPC i prenijeta 1941. u emigrantske redove u inozemstvo, gdje je poslužila za krajnje raspirivanje srpsko-hrvatskog razdora, dostigla je ipak svoj vrhunac tek osamdesetih godina ovdje u zemlji, u stvarnosti SFRJ.

Iz sličnih pobuda, nasuprot tome, u inozemstvu su iz redova hrvatske emigracije, pretežito iz onog dijela što je potekao iz NDH, iznošeni podaci o "zlodjelima" "srpskih" protivnika NDH ("četničkih" i "komunističkih") nad hrvatskim, katoličkim i muslimanskim pučanstvom. I kao što je umnožavanje srpskih ratnih žrtava odvelo do jasenovačkog mita i ukupnog broja žrtava većeg no što je bilo srpskog pučanstva u NDH, slično je i pretjerivanje na drugoj strani, oko uveličavanja hrvatskih žrtava dovelo do tzv. bleiburškog mita, po kojemu je na kraju "pobijeno na stotine tisuća" Hrvata, koji su bili izručeni od strane engleskih saveznika jugoslavenskoj partizanskoj vojsci. Kao i jasenovački mit, tako i mit o "bleiburškoj tragediji" ili "hrvatskom superkatynu" podupiru u inozemstvu, osim onih iz redova emigracije i neki strani publicisti pa i povjesničari".

Stoga, dr. Tuđman s pravom citira poznati "Zakon" američke povjesničarke Barbare Tuchman (kada ona govori o "Dalekom zrcalu: Zlosretno 14. stoljeće"): "Činjenica da je neki žalostan događaj objavljen povećava njegov prividan doseg pet do deset puta (ili koliko god čitatelj želi domisliti)", te sam dodaje: "kolikogod se to učini svrhovitim nekom novom sljedbeniku ili novom tumaču starih zbivanja".

Već ionako veliku tragediju naroda ili grupe ili pojedinca - svejedno, jer smrt je jednako strašna za sve, pogotovo ako je nasilna ili smišljeno prouzročena, a zločin uvijek neopravdan, bilo da se radi o jednome čovjeku ili milijunima ljudi - pojedinci iz raznih razloga još više uvećavaju. No, pri tome, npr., ne misle na demografiju i statistiku, nekadašnje pomoćne povijesne znanosti. One su i danas veoma bitne za

poznavanje prošlosti, ali i razumijevanje današnjosti te planiranje budućnosti. Knjiga Vladimira Žerjavića znatno pripomaže utvrđivanju objektivnih činjenica o broju ratnih i poratnih žrtava. Jer, iako se radi o ljudima stradalim na razne načine i iz raznih uzroka, i treba suosjećati s njima, s njihovim bližnjima, brojke su suviše suhoparne, dosadne - i tu se ne da ništa učiniti, iako govore o smrti. Ali, te brojke razaraju mitove pa i one bolne, a među njima - osobito ističemo - i najzlokobniji, onaj o genocidnosti jednoga cijeloga naroda - hrvatskoga naroda, koji mu pripisuju velikosrpski glasnogovornici. Već i samo po tome ova Žerjavićeva knjiga ulazi u povijest označena velikim slovima.

Petar Strčić

D. KLEN / M. STRČIĆ: PISMA PETRA I. PETROVIĆA NJEGOŠA

Zagreb 1990, str. 69

U Arhivu Hrvatske u Zagrebu nalazi se jedan svežanj pod naslovom "Lettere del Vladika di Monte nero al General Comandante Sr Niccoletti" ("Pisma vladike Crne Gore generalu komandantu g. Niccolettiju"). Dokumente je 1978. predala austrijska strana iz Fonda Staatskanzlei, Provinzien Dalmatien, na temelju sporazuma iz 1923. o vraćanju kulturnih dobara bivše Austro-Ugarske. U svežnju se nalaze 22 pisma (koncepti i čistopisi) i jedan proglas koji se tiču događaja u crnogorskom primorju, na prostoru grbaljske župe, godine 1802.

Grbaljski knezovi Bojkovići i Ljubanovići bili su iskoristili pometnju nastalu padom Mletačke Republike (1797) i uzurpirali zemlju seljacima u kneževinama kojima su upravljali. Seljaci su se obratili vladici Petru I. Petroviću koji ih je nastojao umiriti i istovremeno intervenirao kod austrijskih civilnih i vojnih vlasti u Kotoru. S druge strane, seljaci su silom prisvojili urod s otetih polja što je dovelo do intervencije austrijske vojske. Austrijanci su poslali i deputaciju (kirurga L. Gratija i kancelara N. Lambrinija) koja je trebala utvrditi činjenično stanje, ali su seljaci zatvorili austrijske izaslanike, tražeći da se iz kotorskog zatvora pusti jedan njihov suseljanin.

Vladika je u svojim osam pisama upućenih generalu Niccolettiju u Kotor zahtijevao od austrijskih vlasti da se seljacima pruži zaštita. Između ostaloga, prijetio je da će se u protivnom obratiti dvoru u Beču ili Carskoj kraljevskoj austrijskoj organizacionoj komisiji koja je 1802. došla u Kotor. Nastojao je izuzeti seljake ispod nadležnosti seskog suda u kojem su glavnu riječ vodili spomenuti knezovi. Napisao je i jedan proglas, "Plemenitoj gospodi kneževima, sucima i drugim glavarima, starcima i svim kršćanima u Župi" (29. srpnja 1802), u kojem je osudio nasilje knezova Bojkovića i Ljubanovića i istaknuo da je poduzeo sve mjere kod viših austrijskih vlasti da se spor riješi u korist seljaka, te pozvao seljake da sačuvaju mir: "I tako vam ne preostaje drugo nego da sačuvate duhovni mir među sobom, slogu i osobno spokojstvo sve dok vaši opravdani zahtjevi ne budu došli na vidjelo pred cesarsko-kraljevskim sudom, od kojega zaista možete očekivati istinski pravednost i zaštitu. Dotle vas molim i preklinjem u ime Božje da ne bude nikoga među vama koji bi činio smutnje, da ne bude nikoga tko bi iz kakva razloga, ni velikoga ni malog, učinio nešto brzopleto, već sve prepustite pravednim vladarskim odlukama i naredbama."

Tri pisma napisao je Njegošev tajnik opat Francesco Dolci (de Vicković, Frano Visković). Jedno od njih upućeno je 22. studenoga 1801. godine i to je prvo od pisama koje se tiču grbaljske pobune i jedino iz 1801. godine. U njemu Dolci obavještava Niccolettija da vladika ne može primiti pukovnika Žarkovića koji je sa svojim vojnim odredom intervenirao u Glavačanima.

Osam pisama potpisana su od strane generala Niccolettija, a jedno pismo - autor mu je vjerojatno generalov tajnik Pique - nije potpisano. General se branio da nema

UDK 949.713

ISSN 0353-295 X

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

R A D O V I

VOL. 25

Z A G R E B

1992.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb - Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.